

ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

***Резюме.** У статті висвітлено досвід роботи дошкільного навчального закладу № 44 м. Рівне з виховання толерантності у дітей старшого дошкільного віку.*

***Ключові слова:** виховання, толерантність, старший дошкільник, міжособистісні взаємини, толерантне середовище.*

Постановка проблеми. Перше десятиріччя XXI століття за пропозицією ЮНЕСКО було оголошене десятиріччям миру і ненасильства в інтересах усіх дітей планети. Отже, нинішні дошкільники житимуть у світовій цивілізації, яка орієнтована на толерантність і загальнолюдські цінності: вільний розвиток особистості, життя і здоров'я людини; виховання громадянської позиції, поваги до прав і свобод особистості, любові до сім'ї, природи, Батьківщини.

Для комфортного проживання у цивілізованому світі дитину необхідно навчити уникати насильства, сформувати вміння шукати порозуміння і компроміс з іншими людьми, терпимо ставитись до чужої позиції, виховати повагу до культури, ідеології, цінностей представників інших народів, національностей і рас. Толерантність як моральна якість особистості допоможе уникати конфліктних ситуацій, налагодити цивілізовані стосунки з близькими і чужими людьми, відстоювати свої права і не порушувати прав інших. Адже взаємини людей – велика цінність, їх треба розвивати, підтримувати і берегти.

Аналіз досліджень останніх досліджень і публікацій з даної проблеми. Філософське осмислення проблеми толерантності знайшло відображення у працях Арістотеля, М. Аврелія, Демокріта, Платона, Сократа, а пізніше М. Монтея, Дж. Локка, Ж.Ж. Руссо.

Окремі аспекти толерантності відображені у працях філософів (М. Бердєєв, Ф. Вейс, У. Джеймс, О. Довгополова, В. Зарка, М. Золотухін, А. Камю, Л. Кінг, Р. Крісті, В. Лекторський, К. Ясперс); соціологів (Г. Бутигін, Е. Дюргейм, Г. Зіммель, О. Конт, О. Оксамитна, О. Швачко та ін.); психологів (Б. Ананьєв, О. Асмолов, І. Бех, С. Клепцова, Д. Колесов, О. Кононко, О. Леонтьєв, В. Маралов, А. Маслоу, О. Петровський, В. Сітаров, У. Солдатова та ін.)

Означена проблема розглядалась у працях класиків педагогічної думки (Я. Коменський, Я. Корчак, А. Макаренко, М. Монтесорі, В. Сухомлинський, Л. Толстой, К. Ушинський та ін.).

У сучасній педагогічній науці проблема виховання толерантності досліджується у різних аспектах: загальні питання педагогіки толерантності (Т. Поніманська, М. Рожков, А. Сиротенко, Г. Солдатова, Л. Шайгерова та ін.); етнічна толерантність (О. Докукіна, З. Малькова, В. Подобєд, Ю. Римаренко, В. Тишков та ін.); технологічні питання виховання толерантності (Т. Білоус, О. Кашенко, Б. Рієрдон, В. Сітаров, І. Сковородкіна, О. Скрябіна, П. Степанов та ін.).

Разом з тим, не дивлячись на велику кількість досліджень з проблеми виховання толерантності не можна назвати її достатньо вивченою, особливо стосовно дітей дошкільного віку.

Метою статті є висвітлення досвіду виховання толерантності у дітей старшого дошкільного віку на базі дошкільного навчального закладу № 44 м. Рівного.

Виклад основного матеріалу. Актуальність формування толерантності у старших дошкільників набуває особливої ваги у зв'язку із затвердженням нової редакції Базового компонента дошкільної освіти [1], у якому визначений зміст освітньої лінії «Дитина у соціумі», розроблені показники сформованості соціально-комунікативної компетенції, яка

включає в себе толерантність. На кінець старшого дошкільного віку діти мають оволодіти елементарними соціальними та морально-етичними нормами міжособистісних взаємин, умінням дотримуватись їх під час спілкування, здатністю взаємодіяти з людьми, які їх оточують: узгоджувати свої дії і поведінку з іншими; усвідомлювати своє місце у соціальному середовищі; позитивно сприймати себе. З'являються вміння співпереживати, співчувати, допомагати іншим, обирати відповідні способи спілкування в різних життєвих ситуаціях.

Разом з тим результативність виховання толерантності відстає від сучасних вимог суспільства. Щорічна діагностика готовності дітей до шкільного життя свідчить, що у вихованців недостатньо виражена здатність до емпатії, понад 50% випускників дошкільного закладу не вміють терпимо ставитись до думки чи позиції однолітків, часто конфліктують, лише близько 60% дітей виявляють інтерес до культури і традицій інших народів, більшість дошкільників у своїх проблемах звинувачують інших, не вміють відстоювати своїх прав, у 40% дітей низький рівень пізнавального інтересу до своєї країни і до народів, що проживають в Україні. Зважаючи на такі результати, практичний психолог разом з вихователем-методистом з'ясували причини труднощів у формуванні толерантності:

– недостатнє для успішного формування толерантності розвивальне і навчальне середовище у дошкільному закладі і сім'ї, відсутність наукових рекомендацій і педагогічного досвіду щодо його створення;

– відсутність чіткої системи роботи з дітьми на заняттях і в повсякденному житті з метою формування толерантності;

– недостатня увага дорослих до прояву толерантності в сім'ї, перш за все, через низький рівень етичної культури та моральної самосвідомості батьків та відсутність інтеграції інтересів та зусиль вихователя, дитини, сім'ї для формування толерантних взаємин.

Дошкільний навчальний заклад №44 м. Рівне є експериментальним у складі лабораторії консалтингу дошкільної освіти Рівненського державного гуманітарного університету і здійснює дослідно-експериментальну роботу на тему: «Формування соціальної компетентності дітей дошкільного віку», у рамках якої проводиться робота зі старшими дошкільниками із формування толерантності (науковий керівник – кандидат педагогічних наук, професор Т. Поніманська). Скориставшись порадами науковців, нами були визначені завдання дослідження. Серед них:

1. Вивчити психолого-педагогічну і методичну літературу з питань формування толерантності у старших дошкільників.

2. Провести навчання педагогів з питань організації роботи з п'ятирічними дітьми із формування толерантності.

3. Розробити систему роботи з дітьми для формування основ толерантності засобами навчальної, соціокультурної та ігрової діяльності.

4. Забезпечити соціально-педагогічний підхід у процесі створення толерантного середовища.

5. Залучити батьків до створення єдиного соціопсихопедагогічного простору формування у старших дошкільників толерантності як моральної якості особистості.

Для реалізації поставлених завдань було складено план, у якому передбачено різноманітні форми роботи з педагогами, дітьми, батьками, школою. Щоквартально до плану вносяться нові форми роботи з дітьми і педагогами та перелік новинок психолого-педагогічної і методичної літератури для опрацювання.

На спеціальних заняттях дітей ознайомлюють з народами світу, представниками різних людських рас, особливостями їх зовнішнього вигляду, національним одягом, народними промыслами; поглиблюють знання про географічні особливості, історичні пам'ятки, великі міста, традиції, культуру, українців, що проживають на сході, заході, півдні і півночі нашої

держави («Подорож Україною», «Земля – домівка людства», «Ми – це разом Я і Ти», «Дружать діти всієї планети», «Мандрівка до Англії», «Улюблені заняття юних землян», «Подарунки нашим друзям», «Як дбають про здоров'я мої ровесники», «Вчимося захищати права дітей», «Моя барвиста планета», «Друг завжди прийде на допомогу» ін.). На заняттях розширюються знання про права дітей, переваги доброзичливих і щирих взаємин над байдужістю, посмішок – над агресією.

Вивчення народного декоративно-прикладного мистецтва народів світу спрямовували на глибше пізнання культурних традицій (російський димківський розпис, білоруське соломоплетіння, індійська витинанка зі шкіри, арабська чеканка, китайський батик, ангольське різьбярство по дереву, турецьке ткацтво і ін.).

Значний інтерес у дітей викликала участь у театралізованих сценках за змістом казок народів світу для розв'язання проблем міжособистісних взаємин у казковій ситуації, постановці театральних вистав за змістом українських казок і казок народів світу («Котигорошко», «Попелюшка», «Дюймовочка», «Маша і ведмідь», «Троє поросят», «Легкий хліб», «Хавеле», «Як посварились Сонце і Місяць», «Муха-цокотуха», «Зайчикова хатинка» та ін.).

Використовуються і традиційні засоби виховання дітей – читання дитячої книжки (твори вітчизняних та зарубіжних письменників), фольклор рідного народу і народів світу, ляльок у національному одязі народів світу, перегляд телепередач, мультфільмів, слухання і виконання пісень, розгляд ілюстрацій, аналіз конкретних ситуацій. Гурткова та індивідуальна робота сприяла поповненню знань дітей про міжнародні та народні свята українців і народів світу, допомогла навчити керувати своїми почуттями і настроєм, взаємодіяти з дорослими, розуміти і приймати іншу культуру, виявляти інтерес до подій у житті дітей інших народів («Міжнародний день захисту прав людини», «Міжнародний день захисту дітей», «Всесвітній день здоров'я», «День усмішки», «Івана Купала», «Водіння куста», «Свято ліхтариків» (Китай), «Хелловін» (США), «Бразильський карнавал», «День єднання» (Німеччина), «Дожинки» (Білорусь) ін.).

Діти залюбки брали участь у проведенні розваг «Новий рік в Англії», «Китайські ліхтариків», «День захисту дітей», «Подаруй другові посмішку», «Знай свої права дитино», «Рідна мова – дорогоцінний скарб», «Дружать діти всієї планети», «Лицарський турнір», «На гостину до Джона» і ін.).

Використані в роботі з дітьми інтерактивні ігри та вправи («Пошта компліментів», «Мікрофон», «Дивний вчинок», «Дружній шарж», «Кольорова родина») навчили вихованців говорити гарні слова і робити благородні вчинки, розуміти жарти, самостійно приймати рішення, допомагати товаришеві відстояти свої права, проявляти доброзичливість і чуйність.

Ефективним виявилось застосування казкових ігрових технологій («Острів розуміння», «Дзвіночки совісті», «Промінчики людяності», «Квітка доброти», ін.), енергетичних вправ («Жива вода», «Серце на долоні», «Тепло рук друга»), психотехнологій. Це дало змогу педагогам навчити дітей знаходити слова розради, підтримувати друзів і рідних, встановлювати контакти з іншими людьми, з повагою ставитись до них, сформувати здатність до глибоких почуттів, уміння вислухати інших, узгоджувати свої бажання і прагнення з інтересами однолітків, розуміти людські взаємини, збагачувати соціальний досвід, формувати соціально-комунікативну компетенцію та толерантність

Отримані знання діти використовували у сюжетно-рольових, будівельних та іграх-драматизаціях («День народження бабусі», «Будуємо місто для друзів», «Ми лікуємо хворих дітей», «У пошуках друзів», «Космічна мандрівка» ін.), які навчили дітей домовлятись, встановлювати дружні взаємини з ровесниками, не ображатись самому і не ображати ровесників і молодших дітей, приймати їх такими, якими вони є.

Проведена робота забезпечила не тільки поповнення знань, але й викликала емоційний відгук та сформувала бажання передавати свої враження у продуктивній діяльності:

створювати малюнки до казок народів світу, писати ієрогліфи на шовковій тканині, виготовляти паперових журавликів, розфарбовувати глиняну іграшку, виконувати пісні і танці народів світу. Помітно зріс рівень мовної активності під час розповідей про власні мрії і плани на майбутнє. Вихованці охоче обговорювали власні досягнення з ровесниками і дорослими, навчилися аналізувати особисті вчинки і вчинки інших, охоче обмінювались враженнями від нових знань, у них сформувалась потреба ділитись своїми знаннями з друзями, педагогами, батьками. Ми подбали, щоб знання дітей були яскравими, емоційно забарвленими, використовувались в процесі взаємодії з однолітками і дорослими та переходили у мотиви вчинків, а на кінець шостого року життя набирали спонукальної сили.

Педагогами дошкільного закладу були опрацьовані теоретичні матеріали з проблеми формування соціальної компетентності та толерантності у дітей дошкільного віку (А. Богуш, А. Гончаренко, Т. Поніманської, Ю. Приходько, Н. Скрипник і ін.) [2; 5; 6; 7; 9], матеріали педагогічного досвіду (Л. Васільєвої, Л. Воронової, О. Синиці та ін.) [8] та відповідно проведені різні форми інтерактивного навчання: мозковий штурм «Як формувати толерантність у дошкільників?», психологічний тренінг «Візьмемось за руки», педагогічна дискусія «Чи потрібно створювати спеціальне толерантне середовище?», ділова гра «Кути» на тему «Методичні аспекти проведення спеціальних занять з формування толерантності у старших дошкільників».

На заняттях Школи професійних знань на тему: «Використання інноваційних технологій у процесі виховання людяності і толерантності» (керівник вихователь-методист О. Анікіна) педагоги не тільки поповнили свої теоретичні знання з питань формування ціннісного ставлення до себе, виховання поваги до людей різних національностей, рас і віросповідань, але й переглянули практичні заняття з дітьми на тему: «Повага до людей: що це?», «Планета різнокольорових людей», музично – спортивну розвагу «Лицарський турнір», стали учасниками майстер – класу «Дошкільнята – толерантні малята»

Для вихователів було проведено п'ять консультацій на теми: «Шляхи створення толерантного середовища у дошкільному закладі і сім'ї», «Особливості формування толерантної свідомості старших дошкільників», «Методи і прийоми формування толерантності у дошкільників», «Використання дидактичних ігор у процесі формування толерантності у старших дошкільників», «Форми співпраці педагога і батьків з формування соціальної компетентності дошкільників». Тематика консультацій формувалась за пропозиціями вихователів. За підсумками проведеної роботи вихователем-методистом дошкільного закладу розроблені методичні рекомендації для педагогів «Використання сучасних технологій формування соціальної компетентності і толерантності старших дошкільників в умовах дошкільного закладу».

До проведення інтерактивного навчання та консультування долучались викладачі кафедри педагогіки і психології (дошкільної і корекційної) РДГУ. Завдяки участі науковців педагоги дошкільного закладу познайомились із сучасними технологіями виховання соціальної компетентності старших дошкільників, навчилися використовувати свої надбання в роботі з дітьми.

Для успішної роботи із формування соціальної компетентності і толерантності необхідно було заручитись підтримкою батьків. З цією метою було проведено Дні відкритих дверей на тему: «Знайомимо дітей із світом людей», «Виховуємо культуру спілкування», «Захистимо права дитини», «Розвиваємо інтерес дітей до життя людей нашої планети»; батьківські збори на тему: «Роль батьків у вихованні толерантності у старших дошкільників», консультації для батьків на тему «Як виховувати толерантність у дітей дошкільного віку», «Вплив дитячої книги на формування толерантності як складової соціальної компетентності старших дошкільників».

У процесі проведеної роботи ми донесли до свідомості батьків, що виховання толерантності неможливе без найближчого оточення дитини, ознайомили їх з поняттями

«соціальна компетентність», «толерантність», допомогли зрозуміти, що неоднаковість людей слід сприймати як позитивний факт, навчили як формувати у дітей терпимість, повагу до людей інших національностей, поважати їх права. Батьки охоче брали участь у культурних заходах, що проводились у дошкільному закладі: спільні виставки робіт дітей і батьків «Подаруйте друзям радість», «Дружать діти всієї планети», в організації свят татуса, бабусі (до дня людей похилого віку).

Педагоги дошкільного навчального закладу намагаються знайти оптимальні шляхи взаємодії зі школою для формування толерантності як складової частини соціальної компетентності майбутніх школярів. Ми зуміли залучити вчителів до занять у Школі професійних знань. Переглянули та обговорили заняття з дітьми старшої групи і урок з першокласниками на однакову тему: «Планета різнокольорових людей», організували виставку дитячого малюнка на тему: «До нас приїхав іноземний гість», домовились про проведення спільних заходів: розваги для дітей на тему «Подаруй другові посмішку», «Новий рік в Англії» та «День захисту дітей». Вихователі дошкільного закладу відвідують уроки у першому класі, беруть участь у засіданні шкільних педагогічних консиліумів, презентують свої досягнення на методичних засіданнях вчителів молодших класів. Такі заходи забезпечили наступність у роботі дошкільного закладу і початкової школи, викликали інтерес вчителів до інноваційних технологій, які використовуються вихователями для формування соціальної компетентності старших дошкільників.

Найскладніше було розбудовувати толерантне середовище. Важливо, щоб педагоги зрозуміли, що толерантне середовище це не щось матеріальне, а гуманні та демократичні стосунки між усіма учасниками навчально-виховного процесу, які базуються на взаємоповазі, взаєморозумінні, готовності до сприйняття людей інших поглядів, звичаїв, традицій, національностей, рас; це співпраця в атмосфері поваги, теплоти, людяності, комфортності; це сформоване вміння сприймати кожного члена колективу як особистість. Створення такого середовища здійснюється в процесі спільної предметно-практичної діяльності та пов'язаного з нею спілкування дітей і дорослих. У толерантному середовищі ми створили умови для реалізації права кожної дитини на своєрідне ставлення до оточуючого, самореалізації особистості в різних сферах діяльності.

Завдання створення толерантного середовища покладалось на працівників дошкільного закладу і батьків. Дорослого ми виокремили як зразок, тому у формуванні толерантності на нього поклали значну відповідальність. Необхідно, щоб сам дорослий особистим прикладом показував толерантне ставлення і виявляв його в поведінці. Цілеспрямоване залучення вихователів та батьків у процес формування толерантності у старших дошкільнят дозволив активізувати їх педагогічну позицію і сприяв перегляду дорослими власного оцінного ставлення та поведінки. Провідна роль у цьому процесі відводиться вихователю. Саме він добирає засоби впливу на особистість дитини для створення толерантного середовища. Педагоги нашого дошкільного закладу надають перевагу таким засобам як гра, бесіда, спостереження, розвиток мовлення, взаємодія, художня література, дитячі свята, продуктивна діяльність, психогімнастика, елементи психодрами.

Висновки. У результаті спільної роботи педагогів і сім'ї більшість наших вихованців навчились приймати інших такими, як вони є і взаємодіяти з ними на основі злагоди. Ми відмовились від гарних слів, налаштувались на копітку роботу спрямовану на прищеплення дітям корисних звичок, формування культури міжособистісного спілкування, вміння жити у світі несхожих людей, виховання особистості, що має свої цінності та інтереси і вміє захищати. їх, але одночасно з повагою ставиться до позиції і цінностей інших людей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) – К., 2012. – 26с.
2. Богуш А. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого

- шкільного віку / А.Богуш. – Луганськ, 2006. – 368 с.
3. Гасаненко Т. Теоретичні підходи до виховання дітей на засадах толерантності / Т. Гасаненко // Таврійський вісник освіти. – 2011. – №4. – С. 6-12.
 4. Матвієнко О. Виховання толерантності починається з учителя / О.Матвієнко // Рідна школа. – 2005. – № 8. – С.15-18.
 5. Поніманська Т. Виховання людяності / Т.Поніманська, О.Козлюк, Г.Марчук. – Рівне: Волинські обереги, 2012. – 160 с.
 6. Поніманська Т. Моральність має бути свідомою / Т.Поніманська // Дошкільне виховання. – 2013. – №5. – С. 9-13.
 7. Поніманська Т. Соціальний розвиток дитини / Т.Поніманська, І.Дичківська, О.Козлюк, Л.Кузьмук. – К., 2013. – 88 с.
 8. Синиця О. Толерантність як складова соціальної компетентності дошкільника / О.Синиця // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2011. – №7. – С. 8-12
 9. Скрипник Н. Виховання толерантних взаємостосунків дітей старшого дошкільного віку / Н.Скрипник. – Умань:ПП Жовтий, 2011. – 182с.

Л.І. КУЗЬМУК, О.П. АНИКІНА. ВОСПИТАНИЕ ТОЛЕРАНТНОСТИ У СТАРШИХ ДОШКОЛЬНИКОВ

Резюме. В статті описується опыт роботи дошкільного образовательного учреждения № 44 г. Ровно по воспитанию толерантности у детей старшего дошкольного возраста.

Ключевые слова: воспитание, толерантность, старший дошкольник, межличностные взаимоотношения, толерантная среда.

L.I. KUZMUK, O.P. ANIKINA. EDUCATION OF TOLERANCE IN CHILDREN OF SENIOR PRESCHOOL AGE

The summary. The article describes the experience of pre-school educational institution no. 44, exactly on education of tolerance in children of senior preschool age.

Key words: education, tolerance, senior preschool age, interpersonal relationships, tolerant environment.

Одержано редакцією 15.01.2014 р.